Oktay Kaynak

1949 yılında, Zara'da doğdu. 1966'da, İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'ne girdi. *BirGün* gazetesi ve *Herkese Bilim Teknoloji (HBT)* dergisinin bilim yazarıdır.

Antropoloji ve insan evrimi konusundaki tezlerini yurt dışında; GRC, Stonhill College Easton MA, USA, 2013; EAA 19th Congress, Lomonosov State, Moscow, Russia, 2014; The Royal Society, London, 2015; 3rd AICSSH, Saint Annie's College, Oxford, 2017; SSHB & ICPA, Loughborough, UK, 2017; Carolinas, UNC Charlotte, 2018; EAA 21th Congress. Denmark, 2018; 15th ICPA, Oregon, USA, 2022; 16th ICPA, UMS, Malaysia, 2023 sunmuştur. Tezlerini ayrıca yurt içinde de; EAA 18th Congress, Ankara, 2012; Akdeniz, Hacettepe, Ankara, Cumhuriyet, 9 Eylül, Ege, İYTE üniversitelerinde sunmuştur.

Bir memeli embriyosunun, diğer bir memelinin rahminde gelişebileceği teorisini ortaya atan ve bu teoriyi insan evrimine uygulayan bilim insanıdır.

Yusuf Nazım

1962'de, Hanak-Ardahan'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Çukurova ve Ardahan'da tamamladı. 1984'te, Hacettepe Üniversitesi Elektronik Mühendisliği Bölümü'nü bitirdikten sonra bilişim sektöründe çalıştı.

1992-99 arasında; *Özgür Gündem, Özgür Ülke, Emek, Evrensel* gazeteleriyle; *Gerçek* ve *Evrensel Kültür* dergilerinde yazı, öykü ve denemeleri yayımladı. 2007'de, Hayat TV'nin kurucuları arasında yer aldı.

Radikal, Cumhuriyet, Evrensel, Özgür Gündem ve *BirGün* gazeteleriyle; T24 ve bianet platformlarında yazıları; *Evrensel Kültür* ve *İnsancıl Kültür Sanat* dergilerinde öykü ve denemeleri yayımlandı. *Düşümdeki Uçurtma* belgeselinin genel koordinatörlüğünü yaptı.

Kızak (2012) ve *Leyla'yı Beklerken* (2017) adlı öykü kitaplarının yazarıdır. Halen T24'de yazmaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları 28 · Edebiyat

Aklın Ayak İzleri 3

Oktay Kaynak, Yusuf Nazım

İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni
Raşit Çavaş

Yayın Koordinatörü
Hicran Özdamar Yalçınkaya

Kurumsal Kitap Tasarımı
Ömer Durmaz

Kapak Tasarımı
Selin Öztekin

Grafik Uygulama
Aynur Bal

Dario Moreno Sokak, 15
Konak – İzmir
izbbyayinlari@izelman.com.tr

Yayıncı Sertifika No: 47904

© İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları / **İzelman AŞ**

Baskı ve Cilt: İmaj Basım Yayın Reklamcılık ve Tic. Ltd. Şti.
Karacaoğlan Mah. 6167 Sok. No: 44/A Işıkkent - Bornova/İzmir
Tel: 0232 4722960 - Faks: 0232 4722935
Sertifika No: 47192

1. Baskı
Nisan 2024
ISBN 978-625-6793-24-8

Bu kitabın bütün hakları İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları'na aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntıların dışında yayıncının izni olmaksızın kitabın tamamı ya da bir kısmı hiçbir yolla çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, **İzelman AŞ**'nin bir markasıdır.

Bilim Tünellerinde Tek Başına

Aklın Ayak İzleri 3

OKTAY KAYNAK
YUSUF NAZIM

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Ön Not 9
Üçüncü Kitap Hakkında 11

I. Bölüm
Kalkış 15
Göç 17
Keşif 23
Çıkış 36
Oyuntu 43

II. Bölüm
Kaos 55
Dönüşü Olmayan Yol 57
Sabah Gelen Telefon 70
Kürsüden Kaçacak Adam 84
İnsan Nasıl İnsan Oldu? 98
Akıl Taklası'nın Keşfi 122
İki Devrim Arasında 152
İnsan Evriminin Sırları 181
Bilimin Işığında 221
Ada 270

Ön Not

Üç kitaplık bu seri, başlı başına ne bir bilim öyküsü ne de fantastik bir hikâye olarak adlandırılabilir. Diğer yandan bu, bir dönem romanı da değildir. Buna karşılık eserin, insan evrimine ilişkin yeni bir tezi anlattığı açıktır. Bu tezi anlatırken, bilim gerçekliğinin yanı sıra onunla bağlantılı fantastik öykülere yer vermekte, bunu yaparken yer yer çağdaş ve güncel bir tarihin içinde yol almaktadır. İşte bu yönleriyle kitap serisi, aynı zamanda hem bir bilim öyküsü, hem fantastik hikâyelerin yer aldığı bir roman, hem de bir dönem anlatısı olarak da görülebilir.

Üçüncü Kitap Hakkında

Gözlenebilir çapı, 93 milyar ışık yılı olan bir evrendeyiz. Hubble Teleskopu Ultra-Derin Alan görüntüleri tahminen bize, içinde 100 milyar gökadanın (galaksi) bulunduğu bir boşluğu işaret etmekte. Bugünün bilimsel hesaplarıyla sayısı 10 milyar kere trilyonla, 1 trilyon tane trilyon arasında yıldıza ev sahipliği yapan düş gücünün ötesinde bir evren. Dünya, Samanyolu Galaksisi içindeki 200 milyar yıldızdan yalnızca biri olan Güneş'in etrafında dönerek yaşamaya devam etmekte. Güneş, evrendeki ortalama 100 milyar kere trilyon yıldızdan yalnızca biri... Bu denli muazzam bir boşlukta, ihmal edilebilecek kadar bir yer kaplayan Dünya'mızda, varlığını Güneş'e borçlu olan canlı sayısı ne kadardır? Bilinen 1 milyon 200 bin ökaryot'u* saymazsak, bu sayı on binlerle, yüz binlerle ifade edilebilir. Dünya, 953 bin 434 tür hayvan, 215 bin 644 tür bitki; geri kalanı da mantarlar, kromistler ve protozoalar olmak üzere toplam 1 milyon 233 bin 570 adet canlıya ev sahipliği yapmakta. Üstelik bu kadar canlının 6,1 katı da henüz keşfedilmeyi beklemektedir.

İşte böylesi olağanüstü karmaşık bir evrende, göz kamaştırıcı canlılığın yaratıcısı uzun bir zamandan söz ediyoruz. 4,5 milyar yaşında bir yerküre. Bu yerküre üzerindeki canlılar âleminin özeti. Kıyasıya bir değişim, dönüşüm; birbirini izleyen yıkım, yenilenme; akıllara durgunluk veren bir var olma mücadelesiyle buna eşlik eden hayatta kalma savaşıdır. İlk amino asitlerin oluşmasını takiben

* Hücre zarı içinde yaşayan, zarlı organellere sahip mikroorganizmalar.

modern hücrelerin atası olan koesarvatların oluşması, bundan 3,5 milyar yıl önce ilk hücrenin ortaya çıkmasıyla başka ve yeni bir evreye sıçradığının ifadesi. Seyreltilmiş sıcak çorba kıvamındaki okyanuslarda oluşan ilk yaşam belirtileri ya da yarı-yaşam süreçlerinin, çok hücreli canlıların ortaya çıkmasından başlayarak devam eden bu var olma edimi milyonlarca, on milyonlarca yıl kesintisiz süregelmekte.

Bu kitap, böylesine karmaşık bir evrende, onun mini minnacık bir parçası; Dünya üzerindeki bir yaşama odaklanmayı amaçlamakta. Hayvan, bitki ya da mantar olarak değerlendirilemeyecek ilk tek hücreli protistlerden başlayarak, çok hücrelilere, balıklara; balıklardan memelilere, onlardan ilkel primatlara, şempanzelere ve nihayet ilk insanımsıların; hominilerin ortaya çıkmasını sağlayan milyonlarca yıllık evrim sürecinin son halkalarından birine, insana odaklanan bir hikâye...

Öyle bir insan ki, kendi varoluş evreninde, dört ayak üzerinden iki ayaklılığa dönüşmek suretiyle yaşayacağı diyalektik bir sıçrama; buna eşlik eden çok özel ve istisna bir evrim süreci; bu sürecin sonunda kendini gösteren benzersiz bir zekâ... Öyle bir zekâ ki, ona sahip olmakla ortaya çıkan, kendini ve içinde yaşadığı gezegeni yok etme potansiyeline de sahip yepyeni bir canlı türü...

Öyküsü, 18 milyon yıl önce ağaçların yüksek tepelerinde yaşamını sürdüren dört ayaklı primatların, bundan yedi milyon yıl öncesinde, Orta/Doğu Afrika'da başlayan yolculuğu. Yağmur ormanlarının kanopilerinde yaşamını sürdüren bu memelilerin, Doğu Afrika'daki büyük tektonik hareketler, depremler, volkanik püskürmelerden kaynaklı oluşan Rift Vadisi'nde, zamanla kendi doğal yaşam alanlarından koparak ağaçlardan inmeleri; kimi primat kolonilerinin beslenme ihtiyaçlarını daha çok sudan sağlamaya başlamalarıyla oluşan antropolojik bir öykü.

4-5 milyon yıllık yarı su, yarı karasal yaşamla birlikte iki ayak üzerinde yürümeye yönelen bazı primat türlerinin, zamanla embriyolarının da bu değişime ayak uydurmasıyla rahim içinde 180 derecelik takla atması, buna koşut olarak beynin büyümesi ve zamanla akıllı, zeki, daha zeki ve korkunç zeki bir türe dönüşmesi...

Sonunda, içine doğduğu gezegene meydan okuyan; doğaya ve diğer canlılara karşı acımasız bir üstünlük sağlayan bu yeni türün, yeri geldiğinde nasıl durdurulması güç bir yok ediciye dönüştüğünün dramatik hikâyesidir anlatılan.

Elinizdeki bu üçüncü kitap da öncekiler gibi iki ana bölümden oluşmakta.

Bu sefer ilk bölümde Afrika'dan fantastik bir hikâye yer almakta. Kıtayı kuzeyden güneye bölen yedi bin kilometrelik Büyük Rift Vadisi Yarığında tropikal ormanlar zayıflamıştır. Yüksek ağaçların kanopilerinden yere inmek zorunda kalan kimi primat kolonileri, yarı sucul ve karasal yaşama uyum sağlamak üzere iki ayaklığa geçiş sürecini yaşamaktadır.

İzleyen bölüm ise 21. Yüzyıl dünyasında geçmekte. Burada, 1968 isyanında kaybettiği Cihan, Deniz, Mahir ve diğer yoldaşlarının yasını, bilime adadığı yaşamıyla tutmaya çalışan Oktay Kaynak'ı görürüz. Cezaevinden çıktıktan sonra demire, cürufa, hurdaya karışan bir yaşamın içinde yoldaşı Deniz Gezmiş'in kardeşine olan vasiyetini örnek almış, inandığı bilim hikâyesinin peşine düşmüştür. Onun, insan evriminin kökenlerine dair Maltepe Cezaevi'nde kazdığı tünelle başlayan yolculuğu sabit fikirlerin, yerleşmiş yargıların, bilim aristokrasisinin sert duvarlarının arasında, tırnağıyla kazarak ilerlediği yeni tünelle devam etmektedir.

I. BÖLÜM
Kalkış

Doğu Afrika, Büyük Rift Vadisi,
Bugünkü Turkana Gölü civarı, Koobi Fora,
1,9 milyon yıl önce

Göç

Rüzgâr şiddetini giderek arttırmış her yönden esiyordu. Üzerlerine çökecekmiş gibi duran ağır griliğin içinde derinden derine sinirlere dokunan bir uğultu duyulmaktaydı. Eğri büğrü dalları, dökülmüş yapraklarıyla iri bir çalıyı andıran ağacın altında toplanmış kalabalık birbirine daha çok sokuldu. Derileri uzun kıllarla kaplı bu siyahi topluluk uçuşmakta olan tozun, toprağın ve çalı çırpının arasında birbirlerine tutunarak beklemeye devam etti.

İçlerinden, ansızın ileri atılan en iri cüsseli olanı kollarını iki yana sallayarak koşar adım suya doğru ilerledi. Ağacın altındaki sürü bir anda çözülüverdi. Gruptan ayrılanlar bölük pörçük onu izlediler. Heybetli ve geniş omuzlarının üzerinde taşıdığı kıllı, kocaman kafasıyla en öndeki suyun içinde şalap şulap yürümeye başladı. Diğerleri de aynı şekilde onu ettiler. Daha güçlü olanlar bir başına, küçük ve zayıf olanlar ise birbirine tutunarak bellerine kadar gelen suyu yara yara, şiddetli rüzgârın yüzlerine savurduğu sert dalgalar arasında karşı kıyıya yürüdüler.

Toprağa ayak bastıklarında göz gözü görmez olmuştu. Rüzgârın şiddetiyle havalanan nehirdeki su, adeta üzerlerine yıkılıyor, boz bulanık gökyüzünün altında gürleme sesleri eksik olmuyordu. Peş peşe çakan şimşekler ile düşen yıldırımlar ortalığı inletmekteydi. Kalabalık suyun içinden çıkar çıkmaz koşmaya başladı. Suya ilk giren en öndeki iri gövdeli, grubun son üyesi çıkana dek bekledi. Grubun son üyesi de sudan çıktıktan sonra havada uçuşan dallar,